

Povijesni osvrt na konceptualizaciju pojave nadarenosti

UDK: 376.54

376.1-056.45

Pregledni članak

Primljeno: 29. 11. 2012.

Dr. sc. Ivan Koren¹

korenivan25@gmail.com

Sažetak

U radu je prikazano kontinuirano izgrađivanje pojma **nadarenosti** tijekom znanstvenog i stručnog bavljenja tom, vrlo složenom, prirodnom i društvenom pojavom. Taj se konceptualizacijski proces, i pored ranijih začetaka, odvijao od vremena kada su za to stvorene znanstvene i metodičke pretpostavke, tj. uglavnom od polovice prošlog vijeka do danas. Prikazani su izabrani primjeri definicija nadarenosti, nekoliko modela strukture nadarenosti, pokušaji klasi-

¹ Ivan Koren je psiholog, u mirovini. Glavna područja znanstvenog interesa bila su mu struktura i dinamika profesionalnih sklonosti mladeži, identifikacija i edukacijska potpora nadarenoj djeci i učenicima, te standardizacija i razvoj psihologijskih mjernih instrumenata, a na stručnom planu organizacija djelatnosti profesionalne orijentacije. Bio je voditelj nekoliko većih istraživačkih projekata i aktivno je sudjelovao na više znanstveno-stručnih skupova u zemlji i inozemstvu. Objavljeno mu je oko 150 znanstvenih, stručnih i ostalih radova, od čega tridesetak posebnih edicija (monografija). Primio je veći broj društvenih priznanja od kojih su i Nagrada grada Siska, Godišnja nagrada „Ivan Filipović; te dvije psihologijske nagrade „Ramiro Bujas“: za afirmaciju psihologije i za životno djelo.

fikacija vrsta nadarenosti, neke liste indikativnih znakova nadarenosti i uloga društvene zajednice u razvoju nadarenih pojedinaca.

Već i ovdje mali broj izlučenih definicija i dinamičkih strukturnih modela nadarenosti pokazao je, s jedne strane na mogućnost opisa te pojave s različitim teorijskih i praktičnih gledišta, i s druge strane na postepeno unošenje u njih sve većeg broja sastavnica koje određuju taj pojam. Jedna od značajnih, ovdje posebno naglašenih komponenti je društvo koje se javlja u dvostrukoj ulozi, kao stimulator razvoja, ali kao i korisnik duhovnih i materijalnih proizvoda nadarenih pojedinaca.

Na kraju je naglašeno, da i pored kontinuirane i dalje očekivane reinterpretacije pojma nadarenosti u skladu s novim znanstvenim spoznajama, već i sada postoji solidna teorijska i empirijska podloga za praktične aktivnosti u tom području.

Ključne riječi: definicije nadarenosti, strukturni modeli prirode nadarenosti, potencijalna i manifestirana nadarenost

I. Uvod: smisao i cilj izbora ove teme

Često smo svjedoci da u suvremenim radovima o nekoj temi teško razlučujemo što je originalna misao (teza, tvrdnja, zaključak) konkretnog autora, a što kompilacija spoznaja drugih autora, ako u radu nisu izričito navedeni odgovarajući primarni izvori. To naravno ne znači da se radi o namjernom tajenju (plagijatu) originala, nego da je teško pronaći, a katkad nepotrebno ili tehnički nemoguće, navoditi sve primarne informacije o obrađivanoj temi. Ipak, u samom pristupu obradi (istraživanju, analizi) određene tematike uputno je prikupiti što veći broj relevantnih informacija koje govore o dotadašnjim spoznajama u tom području, bez obzira na vremensku distancu iz koje te spoznaje potječu. Ukratko, preporučljivo je koristiti odgovarajuće povijesne činjenice.

Ovakve primjere možemo uočiti i u procesu konceptualizacije pojave nadarenosti. Tako npr. u slučaju objašnjavanja same prirode te pojave već je odavno naznačeno da manifestiranu nadarenost pojedinca interaktivno uvjetuju tri grupe determinirajućih faktora. Prvu grupu čine njegovi izrazito natprosječni genetski potencijali – dispozicije pretočeni u dinamičke sustave koje nazivamo **spособnostima**. Drugu grupu čini njegova podobna **konativno-motivacijska sfera ličnosti** (crte temperamenta, osobine karaktera, sustav vrijednosti), a u trećoj grupi su povoljni **vanjski stimulatori** (društvena klima, materijalno stanje, edukativna potpora, i sl.). Međutim

u povijesti intenzivnijeg bavljenja ovom problematikom, naročito od sredine prošlog stoljeća, kontinuirano su izrađivani različiti teorijski modeli, a koji su realno bili samo derivati ovih ranije utvrđenih postulata. Naravno, svaki je novi doprinos (bilo istraživačkog bilo analitičkog porijekla) poboljšavao osnovnu strukturu, ili korigirao neku zabludu, ali je ipak korisno, a neki put i nužno, poznavati kronologiju razvoja početnih ideja u recentna rješenja.

Upravo je namjera ovog članka da se prikaže povijesni razvitak nastajanja općeg pojma nadarenosti (definiranje nadarenosti, izvori te pojave, područja i vrste nadarenosti, prepoznavanje nadarenih pojedinaca, poticajne razvojnih čimbenika u toj oblasti, značenje nadarenih osoba za opći društveni razvitak, i sl.). Prikaz će se temeljiti na iskazima autora konceptualizacije nadarenosti iz bliže i daljnje prošlosti.

Dakako, jedan kratki članak ne može pretendirati na razinu temeljitog povijesnog prikaza, već je njegov cilj samo ilustracija vremenske dimenzije koncepcije pojave nadarenosti. Uz to, kako je u ovom radu izbor citiranih autora koji su se u prošlosti stručno bavili ovom problematikom bio ograničen i s tim njihov izbor subjektivan, postoji naravno mogućnost i drukčijeg pristupa i izbora drugih primjera za objašnjenje povijesnog puta poimanja ovog fenomena.

U ovom uvodnom dijelu treba spomenuti i jednu našu terminološku specifičnost. Naime, u hrvatskom jeziku postoje dva termina koji se odnose na sam pojam: jedan pasivniji – **nadarenost** i jedan aktivniji – **darovitost**. U ovom kontekstu mi ćemo ih rabiti kao istoznačnice, premda između njih postoje određene etiološke razlike. U stranim jezicima, gdje za taj pojam postoji jedna riječ, ova se razlika riješava atributima pa se govori o *potencijalnoj* odnosno *manifestiranoj* (izraženoj) nadarenosti. Izraz **talentiranost** odnosi se na naslijeđenu natprosječno razvijenu sposobnost u nekom specifičnom području, primjerice u glazbi, likovnom izrazu, matematici i sličnim posebnim domenama.

II. Pokušaji definiranja pojma nadarenosti

Ako definiciju shvaćamo kao ukupnost izričaja kojima se analizira opseg nekog pojma kratko, jasno, točno i neproturječno, onda takva, opća, sveobuhvatna i koherentna definicija za pojam nadarenosti ne postoji. Razlog tome je činjenica da nam izraz *nadarenost* (ili neki njemu odgovarajući sinonim) pokriva vrlo složenu, višeslojnu i multidimenzionalno uvjetovanu pojavu. Ta je pojava nedohvatljiva izvan pojavnih oblika kod konkretnih (i po svom razvojnom putu različitih) pojedinaca, a takve su manifestacije kod njih, i po svom ekstenzitetu i po svom intenzitetu, kvantitativno i kvalitativno diferencirane i na taj način osebujne (unikatne). Otuda i znatne teškoće u generaliziranju širokog opsega izraženih formi nadarenosti.

Nemogućnost formuliranja jedne univerzalne definicije nadarenosti ne znači da nije bilo napora da se taj pojam i opisno objasni. Naprotiv, brojni su autori u prošlosti parcijalno definirali tu pojavu, ali s različitih aspekata, pa se među takvim određenjima uočavaju značajne razlike. Te se razlike odnose na razinu operativnosti, sadržaj obuhvaćenih komponenti, kriterije zastupljenosti u populaciji, odnose između potencijalne i manifestirane nadarenosti, terminološke različitosti i naročito na relaciju pojmova nadarenost – talentiranost – kreativnost.

Bilo je i pokušaja klasificiranja definicija nadarenosti. Jedna od takvih klasifikacija svrstava ih u tri kategorije: u prvoj su one definicije koje poimaju nadarenost i predominantno uzimaju u obzir visoku razvijenost općih intelektualnih sposobnosti (inteligenciju), u drugoj su kategoriji one definicije koje nadarenost poistovjećuju s kreativnošću, a u trećoj one definicije koje nadarenost tumače interakcijom visoko razvijenih sposobnosti, osobina ličnosti i efikasne okoline (Koren, 1991, str. 343.). Jedna druga klasifikacija dijeli definicije (i teorije) nadarenosti u četiri kategorije: definicije koje su usmjerene na osobine nadarenih, definicije usmjerene na modele nadarenosti, definicije usmjerene na postignuća i psihosocijalno usmjerene definicije (Mönks i Mason, 1993., prema Vlahović – Štetić, 2002., str. 38.).

Bez obzira na ovdje spomenute ili neke druge klasifikacije do sada postavljenih brojnih definicija nadarenosti (neki autori spominju broj od njih stotinjak), sve su one odraz povijesnog tijeka razumijevanja i stava prema toj pojavi i nadarenim pojedincima. Od pamtivijeka su uočavani oni rijetki pojedinci koji su određene aktivnosti mogli obavljati izuzetno brže, bolje i uspješnije od većine svoje populacije ili su te aktivnosti obavljali na osebujan način. O njima su na određeni način raspravljali već i antički filozofi. Ali, sustavno bavljenje nadarenima moglo je početi onda kad su stvoreni znanstveni uvjeti za utvrđivanje (i mjerenje) individualnih razlika u ljudskim sposobnostima. Takav se početak obično povezuje s engleskim biologom Francisom Galtonom (1822. – 1911.) koji je proučavao nasljeđivanje inteligencije i konstruirao prve mjerne instrumente za njeno mjerenje i koji je u svom djelu *Hereditary Genius* (1869.) izrazio svoja gledišta u dva stava: „nitko ne može postići vrlo visoku reputaciju ako nije nadaren vrlo visokim sposobnostima“ i „malo je onih koji neće postati eminentni ako posjeduju te visoke sposobnosti,“ (prema Cox, 1959, str. 12 – 13).

Međutim, potpuno je sigurno da je početni pečat znanstvenom pristupu proučavanja nadarenosti udario američki psiholog Lewis M. Terman, sa svojim suradnicima i kasnije nasljednicima, u čuvenoj longitudinalnoj studiji praćenja 1528 intelektualno nadarene kalifornijske djece, započete 1920. godine i koje je trajalo tijekom cijelog njihovog života. S tom studijom i pokrenutom serijom edicija *Genetic Studies of Genius* Terman i suradnici (Cox, Burks, Jensen i Oden) inicirali su niz drugih

istraživačkih programa koji su dali dragocjen doprinos razjašnjenju pojave nadarenosti i shvaćanju nadarenih pojedinaca. Iz tih edicija je jasno vidljivo da je Terman (bar u početku) definirao nadarenost kao visoki stupanj inteligencije, izražen kvocijentom $QI > 140$. On sam navodi: „Svrha je ovog istraživanja da se odrede subjekti sa stupnjem bistrine koja će ih dobro uvrstiti u vrh od jedan posto školske populacije. Također je bilo poželjno osigurati subjekte koji bi što je više moguće predstavljali svu nadarenu djecu tog stupnja bistrine postavljenog kao standard za selekciju“ (Terman, 1968, str. 19).

Poslije početnog standarda postavljenog od Termana i njegovih suradnika, a i djelomično na temelju nalaza u njihovim istraživačkim programima, mnogi su autori sami istraživali slučajeve pojedinaca koji su se posebno isticali u određenim aktivnostima i onda u skladu tih novih nalaza širili sam pojam nadarenosti. I tako su nastajale različite definicije, bilo da su one opisivale nadarenost kao pojavu u cjelini ili su tu pojavu određivale preko opisa karakteristika nadarenih pojedinaca. Nalazimo ih u radovima njihovih autora, ali i prihvaćenih ili novo formuliranih od stručnih institucija. Ovdje ćemo, samo za ilustraciju, navesti tek nekoliko takvih pristupa.

U engleskom Obuhvatnom rječniku psiholoških i psihoanalitičkih izraza stoji: „Talent je visok stupanj sposobnosti ili podobnosti. Dar i nadarenost su popularni izrazi za visoku sposobnost velikim dijelom urođenu“ (English i English, 1970., str. 514) Nacionalna definicija prihvaćena od Američkog ureda za nadarene i talentirane glasi: „Nadarena i talentirana djeca su ona identificirana od kvalificiranih stručnjaka, koja su, putem izvanrednih sposobnosti, u stanju postizati visoke učinke. To su djeca koja zahtijevaju diferencirane edukativne programe da bi ostvarila svoje doprinose za sebe i društvo“ (Marland, 1972., prema Sisk, 1987., str. 8). U hrvatskom je Psihologijskom rječniku navedeno: „Darovitost (istoznačnica nadarenost). Sklop osobina koji pojedincu trajno omogućuje postizanje izrazito natprosječni uradak u nekoj aktivnosti, Taj je „sklop osobina“ složeno strukturiran od općih i specifičnih sposobnosti koje se temelje na naslijeđenim dispozicijama, kreativnosti, različitih drugih osobina ličnosti te motivacije. Za razvitak darovitosti presudna je poticajna interakcija s okolinom (posebno obitelj i škola) te samoaktivitet pojedinca...“ (Petz, 2005., str.71).

Neki autori modela strukture i razvoja nadarenosti (više o tome u sljedećem poglavlju) također su nastojali odrediti pojam nadarenosti. Spomenut ćemo dva takva primjera: „Nadareno ponašanje odražava interakciju između tri osnovne skupine ljudskih osobina. Te skupine su natprosječne opće i/ili specifične sposobnosti, visok stupanj predanosti zadatku i visoka razina kreativnosti. Pojedinci sposobni razviti nadareno ponašanje su oni koji posjeduju ili su sposobni razviti ovaj složeni set osobina i primijeniti ih u bilo kom potencijalno vrijednom području ljudskog dje-

lovanja. Osobe koje izražavaju ili su u stanju razviti interakciju između ove tri grupe osobina zahtijevaju široku raznolikost povoljnih edukativnih prilika koje u pravilu nisu osigurane u redovitim obrazovnim programima“ (Renzulli, 1986., str. 218). „U biti, nadarenost je uzrokovana bar jednom od dvije širokih kategorija sposobnosti: 1. vještine u *stvaranju* novih važnih ideja ili materijalnih pronalazaka, i 2. vještine u briljantnoj *izvedbi* pred uvaženim auditorijem ili u pružanju usluga klijentima koji koriste takve usluge. U jednom smislu ova je definicija široko obuhvatna, jer obuhvaća opsežan niz talenata; iz druge perspektive ona je ograničena jer u njoj nema mjesta za one koji brzo uče postojeće ideje... Ona dalje razlikuje **potencijalno nadarene** koji rano pokazuju znakove za produkciju ili izvedbu u budućnosti za razliku prema **nadarenima** čije su izuzetne sposobnosti već pokazane i u velikoj mjeri aklamirane u njihovoj ili idućim generacijama“ (Tannenbaum, 1986., 394).

Pojava nadarenosti najčešće je proučavana na populaciji školske mladeži. Stoga je pojam nadarenosti ponekad definiran preko osobina nadarenih učenika. Evo dva primjera: „Daroviti učenici su oni učenici koji pokazuju potencijal za izuzetnu uspješnost u mnogim različitim područjima djelovanja. Talentirani učenici su oni učenici koji pokazuju potencijal za izuzetnu uspješnost u jednom području djelovanja“ (George, 2003.,str.14). „Daroviti đaci su oni koji se ističu ili svojim visokim stupnjem općega intelektualnog razvoja ili pak izrazitim razvojem samo određenih sposobnosti koje ih u odnosu na ostale đake čini naprednijima“ (Grgin, 1996., str. 235).

Spomenut ćemo određenja nadarenosti i od troje sovjetskih psihologa starije generacije. Tako V. N. Teplov (1961.) kaže: „Nadarenost se razumije kao ono kvalitativno-cjelovito shvaćanje o sposobnostima, od koga zavisi mogućnost dostizanja većeg ili manjeg uspjeha u ispunjavanju ove ili one djelatnosti“. A. A. Zarudna (1970.) ističe: „Darovitošću se naziva raznovrsni sklop sposobnosti koji osigurava ispunjavanje složenih oblika djelatnosti. Talenat je visoki nivo razvoja sposobnosti. Talentiran čovjek može da rješava složene teorijske i praktične zadatke, stvara vrijednosti koje se odlikuju novinom i imaju progresivno značenje“. S. L. Rubinštajn (1973.) govoreći o specijalnoj darovitosti navodi: „Specijalne sposobnosti se određuju u odnosu na specijalne oblasti djelatnosti. Unutar ovih ili onih specijalnih sposobnosti javlja se opća nadarenost pojedinca koja je povezana s općim uvjetima vodećih oblika čovjekove djelatnosti“ (prema Đorđević, 1979., str. 32 -33).

I na kraju ovog kratkog osvrtu na nekoliko konkretnih određenja pojma nadarenosti dajemo i jednu našu definiciju, formuliranu prije više od četiri desetljeća prigodom početka primjene jedne eksperimentalne metodike identificiranja intelektualno nadarene školske mladeži. Ona glasi: „Nadarenost je svojevrsan sklop osobina koje omogućavaju pojedincu da na produktivan ili reproduktivan način postigne dosljedno

izrazito natprosječan uradak u jednoj ili više oblasti ljudskih djelatnosti, a uvjetovana je visokim stupnjem razvitka pojedinih sposobnosti odnosno njihovih kompozicija i povoljnom unutarnjom i vanjskom stimulacijom“ (Koren, 1971., str.10). Analizom sadržaja vidljivo je da su u ovu definiciju na određeni način uključene slijedeće bitne sastavnice nadarenosti: natprosječne sposobnosti različitih područja i relevantne crte ličnosti, kreativnost kao poseban vid sposobnosti, talenat kao manifestirano postignuće u različitim oblicima ljudskih aktivnosti i okolni uvjeti kao moderatori pretvorbe potencijalne u pojavnu efektivnost.

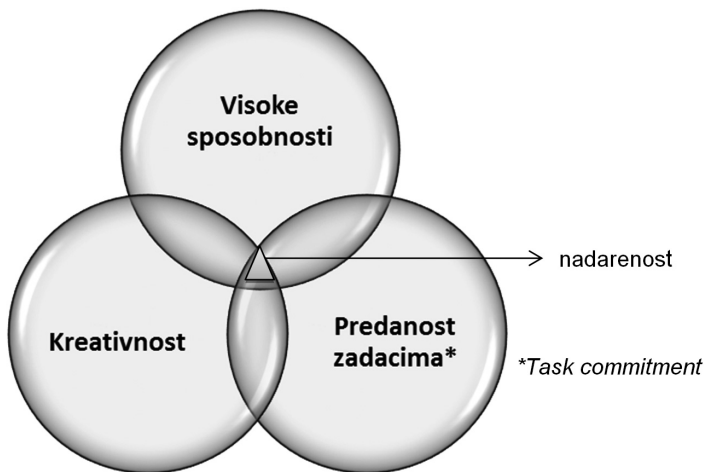
I ovih svega nekoliko ovdje citiranih pokušaja određivanja pojma nadarenosti jednom kratkom formulacijom (definicijom) jasno pokazuju na šarolikost pristupa u konceptualizaciji same pojave koju nazivamo nadarenost, darovitost, talentiranost, kreativnost i sličnim nazivima, i to zbog izrazite kompleksnosti te pojave. Stoga su mnogi kompetentni autori pribjegli izrađivanju dinamičkih modela u kojima je zorno prikazana struktura tog fenomena s glavnim komponentama i njihovim međusobnim odnosima.

III. Priroda i struktura nadarenosti

Da bi što lakše predočili svoje poimanje prirode i strukture nadarenosti autori koncepcije te pojave obično su izrađivali grafičke modele u kojima se jasno vide, ne samo njene bitne sastavnice nego i njihova međusobna dinamika. Za reprezentante takvog modeliranja izabrali smo modele J.S. Renzullia, A.J. Tannenbauma, W. Nagela, F.J. Mönksa, F. Gagnéa i R.J. Sternberga, te sintetički model naše autorice V. Vizek – Vidović.

3.1. Model nadarenosti j. S. Renzullia

Najčešće korišteni model prikaza nadarenosti (koji je često uvršten i u osnove drugih modela) je shema nadarenosti koju je izradio američki psiholog J.S. Renzulli (1978.) u obliku tri djelomično prekrivajuća prstena. Prsteni nose osobine: visoke sposobnosti, kreativnost i motivaciju. Model znači da se visoki potencijali u tim osobinama, ako se pojave kod pojedinca u interakciji, realiziraju u izraženu nadarenost koja se ispoljava u desetak općih i više desetaka specifičnih područja djelatnosti (Renzulli i Reis, 1986., str. 219). U modelu je naznačen i poseban vid motivacije (task commitment) koji po Renzulliu predstavlja energiju koju nadareni pojedinac ulaže u izvršenje zadatka.

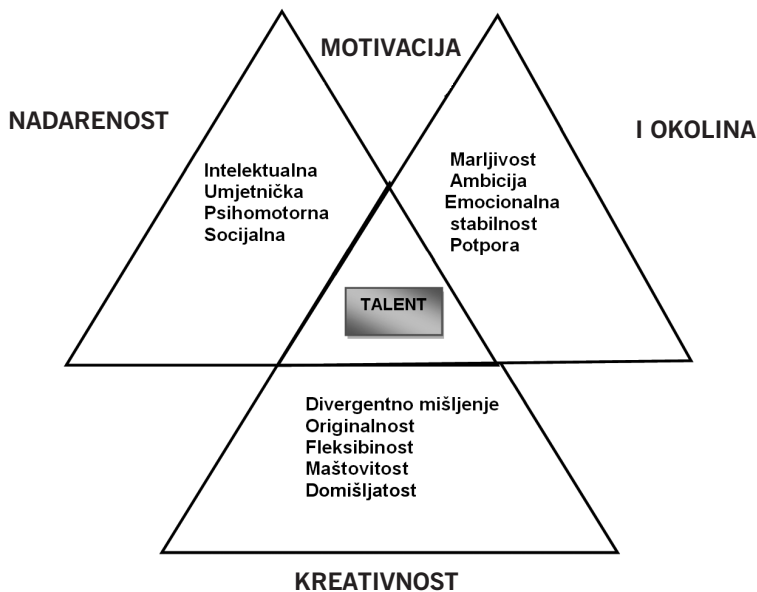
Slika 1. Troprstenasti model razvoja nadarenosti (J. S. Renzulli, 1978.)

3.2. Komponentni model razvoja talentiranosti

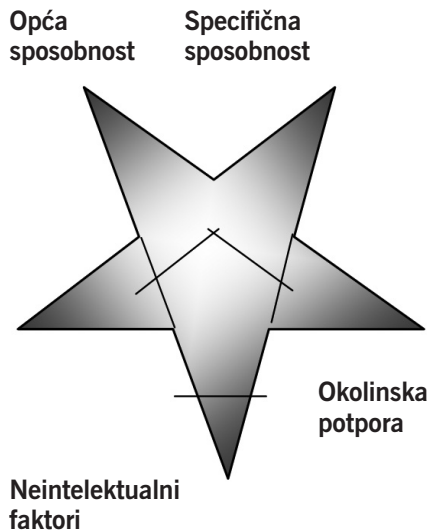
Razrađeni Renzulijev trokomponentni model nadarenosti možemo naći u Priručniku za roditelje i učitelje za otkrivanje i potporu nadarenoj djeci. Konstruirao ga je njemački psiholog W. Nagel. Osnovna je zamisao ove koncepcije da za izraženu nadarenost (talent) nisu dovoljne samo odgovarajuće dispozicije u sposobnostima, već im se moraju pridružiti i još dvije komponente, kreativnost i motivacija uz stimulativnu okolinu. U komponentu kreativnost uvrštene su najbitnije determinante stvaralaštva kao što su divergentno mišljenje, originalnost, bogatstvo ideja, domišljatost i mašta. U komponenti motivacije nalaze se osobine ličnosti poput marljivosti, ustrajnosti, ambicioznosti i emocionalne stabilnosti. Tu je onda dodana i potreba vanjske stimulacije u obliku priznanja uspješnosti, razumijevanja potreba i optimalne potpore. I da bi kod određenog subjekta došlo do razine izraženog talenta, nužno je da se kod njega sastavnice ovih triju komponenti interaktivno preopkrivaju, kako to pokazuje i grafički prikaz (slika 2.).

3.3. Petfaktorski model nadarenosti – izvrsnosti

Ovaj pristup polazi od stava da transformacija od potencijalnih u uspješne nadarene odrasle zahtijeva ne samo one osobne atribute koji se često spominju u definicijama nadarenosti, već također i određene specifične slučajne susrete s okolinom koji olakšavaju pojavljivanje talenta. Autor modela naglašava: „U biti, velika izvedba ili produktivnost proizlazi iz rijetkog spoja koji se sastoji od (1) superiornog intelekta, (2) različitih specifičnih sposobnosti, (3) prave kombinacije neintelektualnih osobina,

Slika 2. Komponentni model talentiranosti (W. Nagel, 1985., str.18)

Opća sposobnost.

Odnosi se na opću inteligenciju, tzv. generalni faktor, najčešće izražen visokim QI.

Specifična sposobnost.

Odnosi se na posebne kapacitete i afinitete za različite aktivnosti koje obično nazivamo talentima.

Neintelektualni faktori.

Odnosi se na osobine ličnosti kao što su jačina ega, samopoštovanje, motivacija, odanost zadatku, i sl.

Okolinska podrška.

Odnosi se na stimulativne utjecaje obitelji, škole i šireg društvenog okruženja, npr. kulturnih institucija.

Faktori slučajnosti.

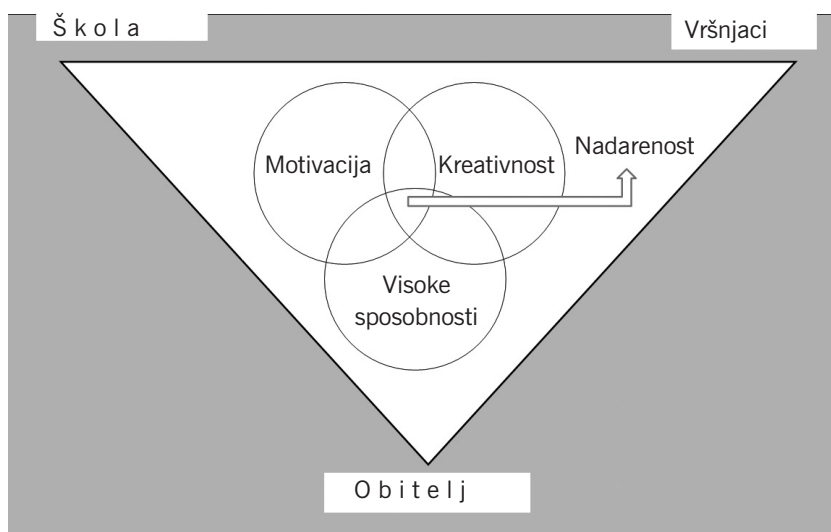
Odnosi se na šanse izazvane nepredvidivim događajima. Važno je „biti u pravo vrijeme na pravom mjestu“.

Slika 3. Pet-faktorski model nadarenosti (A. J. Tanennbaum, 1986., str. 396)

(4) izazovne okoline i (5) smiješka sreće u presudnom periodu života. Svaki od ovih faktora ima određen prag koji predstavlja minimum potreban za nadarenost u bilo kojoj opće vrijednoj aktivnosti., (Tannenbaum, 1986., str. 397). Od vrsti nadarenosti zavisi važnost pojedinih faktora, ali je prisutnost svih nužna za realizaciju potencijala. Kao i većina drugih autora modela nadarenosti i Tanennbaum je dorađivao svoj model, pa je tako svakoj komponentni dodijelio statičku i dinamičku dimenziju.

3.4. Multifaktorski model razvoja nadarenosti

Nizozemski psiholog F.J. Mönks postavio je multifaktorski model razvoja nadarenosti. U njemu je pošao od postavke njemačkog psihologa Williama Sterna koji je još 1916. godine izjavio da „razvitak intelektualne nadarenosti zavisi od želje za postignućem i od ustrajnosti” i s tim je gledištem predvidio suvremen pogled na nadarenost. S druge strane, oslanjajući se na poznatu troprstenastu koncepciju nadarenosti Renzullia (interakcija visokih sposobnosti, kreativnosti i motivacije) on tu koncepciju proširuje sa socijalnim determinantama nadarenosti. Tako njegov multifaktorski model slikovito izloda kao navedena tri prstena u interakciji omeđena s istostraničnim trokutom na vrhovima kojeg se nalaze škola, obitelj i vršnjaci. Autor ističe da budući ljudska bića žive u društvu, nužno je da se dnevno ogledaju u brojnim socijalnim situacijama. Svoj model ilustrira primjerima, a na posebno mjesto stavlja potrebu individualizacije odgojnih utjecaja pri čemu mu je uzor Montessori edukacija (Mönks, 1992.).

Slika 4. Multifaktorski model nadarenosti (Mönks, 1992., str. 194)

3.5. Diferencijalni model nadarenosti i talentiranosti

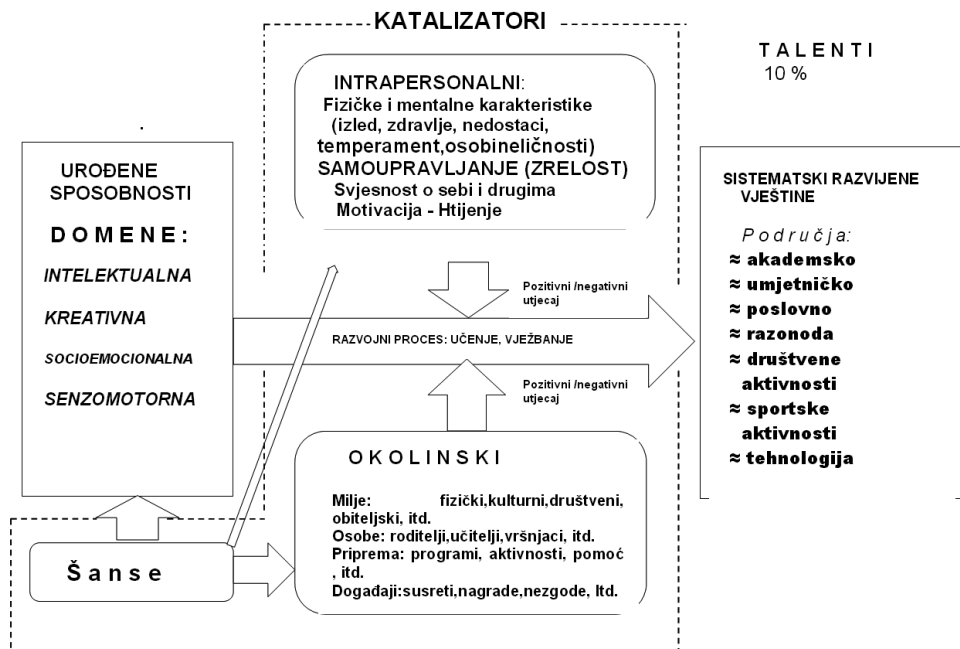
Za razliku od komponentnih modela nadarenosti, kanadski psiholog F. Gagné razradio je diferencijalni model nadarenosti i talentiranosti. Temelje modela postavio je u svom radu u časopisu *Gifted Child Quarterly* (1985.), a detalje iznio kasnije u svojoj teoriji o transformaciji nadarenosti u talentiranost. Osnovna je ideja ovog pristupa da postoji nekoliko domena ljudskih sposobnosti (gdje je kreativnost samo jedna od takvih domena) od kojih svaka sadržava više specifičnih sposobnosti i na drugoj strani brojna specifična područja talenata. Da bi od potencijalne nadarenosti u sposobnostima došlo do manifestiranog talenta, potrebni su posredni faktori, koje autor naziva katalizatorima, a to su okolina i ličnost pojedinca. Dakle, nadarenost je izvanredna kompetencija u nekoj domeni sposobnosti, a talent je izvanredni uradak u jednom ili više područja ljudskih aktivnosti. Autor se zalaže za izmjenu izraza *nadareni i talentirani* u izraz *nadareni ili talentirani* (Gagné, 2004.).

3.6. Model razvoja ekspertnosti

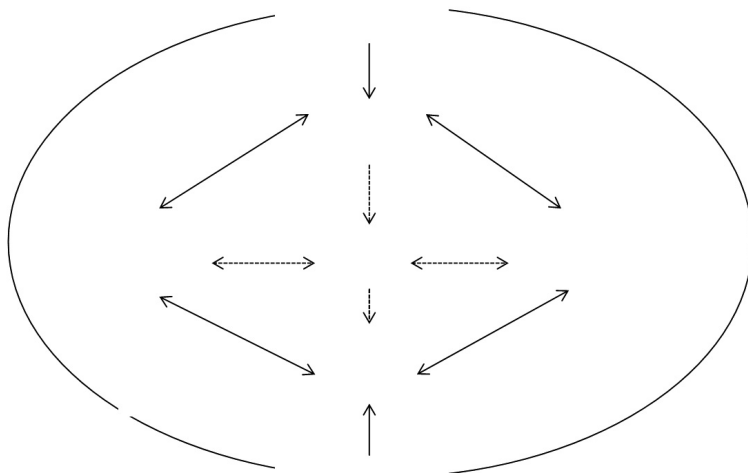
Sveučilišni profesor i pomoćnik direktora Nacionalnog istraživačkog centra za nadarene i talentirane u SAD-u R.J. Sternberg izradio je teoriju i model u kojima se nadarenost koncipira kao razvojna vještina. U modelu se sučeljuju visoke sposobnosti s postignutom izvrsnošću. Karakteristika tog odnosa je dinamičnost, jer pokazuje na proces koji vodi od izvanrednih sposobnosti koje su spremne da budu razvijene do onih koje su se razvile. U taj su proces u interaktivnom odnosu uključeni sljedeći elementi: 1. metakognitivne vještine, 2. vještine učenja, 3. vještine mišljenja, 4. znanje, 5. motivacija i 6. kontekst. Nadareni pojedinci u odnosu na nenadarene razvijaju potrebne vještine brže ili na višoj razini ili na kvalitativno različit način. Upravo te razvijene i učvršćene vještine su uvjet za visok stupanj izvrsnosti u jednoj ili više domena životnog djelovanja. Ukratko, ovaj model na određeni način sjedinjuje statički i dinamički pogled na pojavu nadarenosti.

3.7. Model transformacije potencijalne u ostvarenu nadarenost

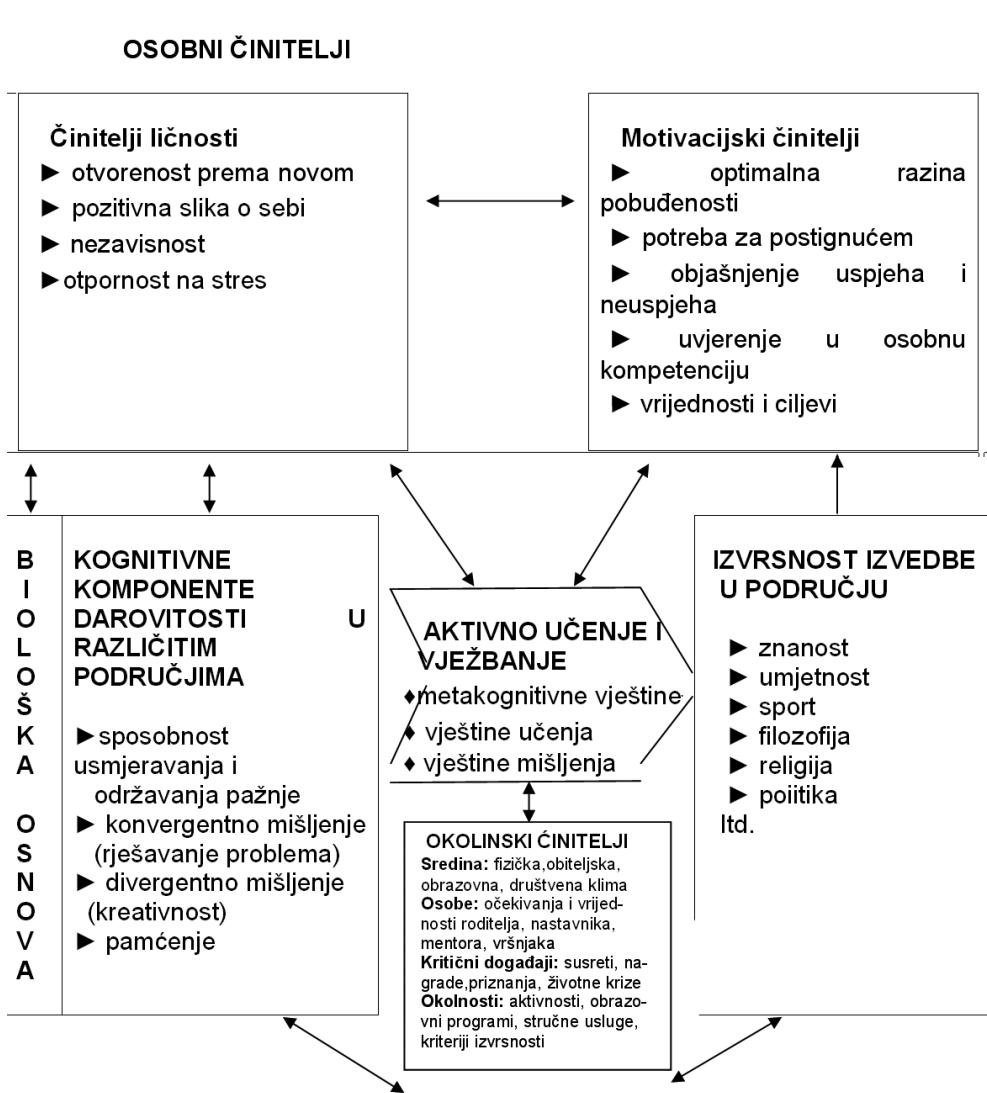
Ovaj suvremeni model na određeni način predstavlja sintezu od nekoliko najvažnijih do sada predstavljenih modela nadarenosti u svijetu. Izradila ga je naša autorica V. Vizek – Vidović u svom radu „Osobine darovite djece“. Model polazi od teorijske pretpostavke o višestrukoj nadarenosti, uz napomenu da prikazane veze između komponenti u modelu imaju i empirijsku potvrdu.

Slika 5. Diferencijalni model nadarenosti i talentiranosti (Gagné, 2004., str. 121)

Slika 6. Model razvoja ekspertnosti (Sternberg, 2001, str.163)

Slika 7. Model višestruke darovitosti – od potencijalne do ostvarene darovitosti (Vizek-Vidović, 2008., str. 27).

I ovih nekoliko odabranih primjera „modeliranja“ prirode, strukture i razvoja nadarenosti (slično kao i prikazani primjeri „definiranja“ nadarenosti) zorno prikazuju mogućnost različitih pristupa u objašnjavanju ove kompleksne pojave. Zavisno od prikupljenih empirijskih spoznaja i svog teorijskog rakursa pojedini su autori različito komponirali sadržajne komponente i njihove odnose. Sam pojam je u početku poistovjećivan s visokim stupnjem inteligencije, a kasnije je dopunjavan s komponentama kao što su metakognitivne vještine, osobni konativni faktori, naročito oni motivativni, kao i utjecajne okolinske odrednice. Naravno, proces konceptualizacije nije završen, već se nastavlja u skladu s novim znanstvenim spoznajama u tom području. U svakom slučaju, taj proces ima svoju povijesnu dimenziju.

U ovom kontekstu možda je dobro podsjetiti da je i stvaranje pojma inteligencije imalo svoj razvojni put: od Spearmanovog dvofaktorskog modela (g - faktor i s - faktor, tj. opća i specifična inteligencija), preko Thurstoneovih primarnih sposobnosti (verbalno razumijevanje, verbalna fluentnost, računanje, induktivno zaključivanje, perceptivna brzina i prostorno predočivanje), Guilfordovog modela strukture intelekta (operacije, produkti, sadržaj, sa sto i dvadeset nezavisnih faktora), Vernonovog hijerarhijskog modela (g-faktor, glavni grupni faktori, manji grupni faktori, specifični faktori) do Gardnerovog modela višestruke inteligencije (lingvistička, glazbena, logičko - matematička, prostorna, tjelesno - kinestetička, intrapersonalna i interpersonalna inteligencija) (Gardner, Kornhaber i Wake, 1996., 1999).

Tu možemo dodati još neke pristupe, poput koncepcije o inteligenciji A, inteligenciji B i inteligenciji C, gdje bi inteligencija A bila biološki substrat za sva kognitivna ponašanja, inteligencija B primjena ove sposobnosti u svakodnevnom životu (pod snažnim utjecajem kulturnih, odgojnih i socijalnih čimbenika) i inteligencija C kao izmjereni kvocijent čija je namjera biti što bliže inteligenciji A i što bolje predviđati inteligenciju B (Eysenck, 1986., str. 115 -116). U novije vrijeme javlja se i koncept tzv. emocionalne inteligencije koja je određena kao sposobnost prepoznavanja i upravljanja vlastitim i tuđim emocijama.

Upravo ovaj prijelaz od shvaćanja inteligencije kao opće mentalne sposobnosti (kvantificirane u QI) u shvaćanje o njoj kao skupu većeg broja relativno nezavisnih sposobnosti dovodi do koncipiranja nadarenosti kao intravarijabilnog profila u kojem se potencijalno nadareni pojedinac afirmira u nekom konkretnom području (određenoj vrsti izražene nadarenosti).

IV. Vrste nadarenosti i karakteristike nadarenih pojedinaca

U realnom životu, zbog individualnih osebnosti nadarenih (darovitih) pojedinaca, javlja se širok spektar oblika njihovog izražavanja i ponašanja. Ipak je bilo pokušaja klasificiranja brojnih osobina nadarenih u određene srodne skupine odnosno kategorije. Za primjer, prikazat ćemo dvije takve klasifikacije: podjelu prema sposobnostima i podjelu prema specifičnim područjima:

4.1. Klasifikacija prema kategorijama sposobnosti

Tablica 1. Neke osnovne osobine pojedinih kategorija nadarenosti

Nadarenost	Dominantne karakteristike
Opće intelektualne sposobnosti	visok stupanj inteligencije, bogatstvo rječnika, radoznalost, oduševljenje novim idejama, sposobnost apstrahiranja, lako učenje, pažljivo opažanje, poduzetnost
Specifične školske sposobnosti	dobro pamćenje, lako shvaćanje, brzo usvajanje znanja i vještina, entuzijazam, visok rang u školi i testovima postignuća u preferiranoj oblasti, erudicija
Kreativne sposobnosti	nezavisnost mišljenja, originalnost i bogatstvo ideja, inventivnost, maštovitost, smisao za humor, sklonost improvizacijama, otvorenost, pozitivna slika o sebi
Rukovodne sposobnosti	prihvatanje odgovornosti, visoka očekivanja od sebe i drugih, sposobnost predviđanja, organizatorske sposobnosti, samopouzdanje, određena tendencija dominaciji
Umjetničke sposobnosti	sposobnost opažanja, posebna sposobnost izražavanja vlastitih doživljaja i osjećaja, osjećaj za prostorne odnose, kreativnost u različitim umjetničkom oblicima izražavanja
Psihomotorne sposobnosti	razvijene manipulativne vještine, preciznost i koordinacija pokreta, tjelesna energija, visoke atletske mogućnosti, intrinzični interes za određene sportske discipline

Ovakvu klasifikaciju izradila je tada Izvršna direktorica američkog Nacionalnog udruženja za nadarenu djecu Joyce E. Juntune, u „Informacijama NAGC“ za učitelje, roditelje i upravitelje okruga pod naslovom „Karakteristike različitih područja nadarenosti“ (1985.). Međutim, detaljnu razradu i opise navedenih područja nadarenosti učinila je Doroty Sisk u svojoj knjizi „Kreativno poučavanje nadarenih“, dodavši klasifikaciji i novo područje **multiple nadarenosti** za one pojedince koji pokazuju visoke sposobnosti u više područja (Sisk, 1987., str. 8 – 12).

4.2. Klasifikacija prema specifičnim područjima

Tablica 2. Područno-specifična kategorizacija nadarenosti
(modificirano prema Čudina – Obradović, 1990., str.108)

PODRUČJA nadarenosti	Sposobnosti	Talenti
Spoznajno	Logičko-matematičke	za matematiku za fiziku za računalne i ostale znanosti
Umjetničko izražavanje	Perceptivno-spacijalne, jezične, glazbene	za likovne umjetnosti, za arhitekturu, za literaturu za glazbu za glumu
Psihosocijalno	Socijalne	za samospoznavanje za empatiju za rukovođenje
Psihomotorno	Kinestetičke, motoričke	za sportske vještine za plesne vještine za mehaničke vještine

Prema izvornom modelu (A. Baldwin, 1985.) adaptirana je ova kategorizacija područno-specifičnih nadarenosti. Zasniva se na postavci da je svaka područno-specifična nadarenost rezultat kombinacije specifičnih sposobnosti, motivacije i kreativnosti, a te različite kombinacije proizvode unutar nekog područja niz specifičnih sposobnosti – talenata. To znači da je pojavna nadarenost psihološki, strukturno drukčija u različitim područjima. Uz visoku opću intelektualnu sposobnost i visoku specifičnu sposobnost za razvoj nadarenosti važnu ulogu imaju i specifične baze znanja, a za slobodno baratanje takvim znanjem potrebne su i određene vještine, poput vještina konvergentnog i divergentnog mišljenja, strateškog ponašanja i metakognicije. Uz to, nužan je i stvaralački sklop osobina (kreativnost i motivacija). Broj i vrsta područno-specifičnih nadarenosti određen je nivoom i potrebama konkretnog društva (Čudina-Obradović, 1990., str. 107-108).

Ovdje treba dodati da je u suvremenim raspravama sve manje pristupa nadarenosti kao nekom općem entitetu, a sve više poimanja nadarenosti kao visokoj specifičnoj sposobnosti u konkretnom području.

4.3. Neke zajedničke karakteristike nadarenih pojedinaca

Tijekom izgrađivanja pojma nadarenosti pretpostavljalo se da, pored individualnih posebnosti, postoje i određene zajedničke osobine koje nadarene pojedince karakteriziraju i grupno ih izdvajaju iz njihove opće populacije. Različiti autori navodili su različite liste takvih karakteristika, najčešće one za nadarenu djecu i učenike. Spomenut ćemo ovdje nekoliko takvih primjera.

Tako je Lewis Terman u svojoj već spomenutoj genetičkoj studiji praćenja intelektualno nadarene djece, a nakon tridedet i pet godina njihovog praćenja, konstatirao: „Studija praćenja nakon tri i pol desetljeća praćenja pokazala je da superiorno dijete, uz male iznimke, postaje sposoban odrasli, nadmoćan u skoro svakom aspektu prema većini. Ali, kao i u djetinjstvu, ta nadmoćnost nije jednako velika u svim područjima. Superiornost grupe je najveća u intelektualnim sposobnostima, u školskom obrazovanju i profesionalnom postignuću. Nadareni subjekti nastavljaju biti i tjelesno iznad prosjeka što pokazuje njihov manji mortalitet i zdravstveni status“ (Terman i Oden, 1967., str. 143).

U svojoj knjizi, u poglavlju „Identifikacija i testiranje nadarenih“ J.T.Webb i suradnici navode tipične intelektualne karakteristike nadarene djece: „neuobičajeno širok rječnik za svoju dob; sposobnost da čitaju ranije od većine djece, često prije polaska škole; veću moć shvaćanja tančine jezika: duži raspon pažnje, postojanost i jačinu koncentracije: sposobnost da uče osnovne vještine brže i s manje vježbi; širok opseg interesa: visoko razvijenu radoznalost i bezgranično postavljanje pitanja: interes za eksperimentiranje i rad na stvarima različito od drugih: tendenciju da povezuju ideje i stvari na neuobičajeni i ne očit način (divergentno mišljenje): sposobnost da pamte velik broj informacija i neuobičajeni smisao za humor (Webb i sur., 1982., str. 46).

U jednom domaćem priručniku za obitelj, vrtić i školu osobine darovitih učenika svrstane su u nekoliko kategorija:

„**Ponašanje:** brzo učenje, znatiželja, mnogo pitanja, bogat i složen rječnik, lakoća izražavanja, veliko znanje iz različitih izvora, rano čitanje-često samouko, intenzivno čitanje ozbiljnijih tekstova;

Specifični interesi: intenzivni interesi za neko područje, sakupljanje znanja, čitanje, posvećenost određenim aktivnostima, dugotrajna koncentracija na ono što ga zanima;

Intelektualno funkcioniranje: brzo uočava činjenice, lako shvaća osnovna načela, uočava i razumije složene stvari i pojave, ima izrazitu vještinu kritičkog mišljenja, samokritičnost, brzo uočava bitno i novo u odnosima, visoko metakognitivno znanje i vještine, osobito pamćenje, smisao za humor;

Motivacija: snažna radna motivacija za postizanje rezultata, kompetitivnost – natjecateljski duh, odlučnost u postizanju uspjeha, visoki kriterij uspješnosti,, (Cvetković – Lay, 2002., 219).

Još jedna, također kategorijalna lista razvrstava osobine nadarenih u četiri područja:

Karakteristike učenja: brzo uočavanje činjenica * brzo shvaćanje općih principa * izrađen, izražajan i tečan govor * nezavisno mišljenje * čitanje knjiga za odrasle * lako primjenjivanje znanja * izrazita informiranost * kritičko zapažanje, i sl.

Karakteristike stvaralaštva: imaginacija * originalnost predodžbi * stalno postavljanje pitanja o svemu * produkcija mnogo ideja * sklonost riziku * neuobičajeni i mudri odgovori * originalnost predodžbi * otvorenost u izražavanju stavova * izbjegavanje rutinskih aktivnosti i sl.

Socijalne karakteristike: odgovornost * adaptabilnost različitim situacijama * suprotstavljanje autoritetu * otvorenost socijalnim i političkim pitanjima* izbjegavanje neprincipijelnog konformizma * potpora ravnopravnosti * provokativnost i sl.

Motivacijske karakteristike: samokritičnost * intrinzičnost poticaja * težnja savršenstvu * ustrajnost u aktivnosti* aspiracija na visoke ciljeve * upornost u vlastitim uvjerenjima *zanimanje za probleme odraslih * preferiranje nezavisnih aktivnosti, i sl. (Wagner, 1984., str. 38 – 40).

Nije potrebno i dalje navoditi liste osobina nadarenih pojedinaca, jer se one manje ili više preopkrivaju, a i ovo što je navedeno jasno oslikava osnovne znakove nadarenosti. Uostalom, skoro u svakoj opširnijoj raspravi o toj pojavi nalazimo takve popise. Ipak treba i ovdje podsjetiti da u novijim inventarima karakteristika nadarenosti, uz kognitivne sposobnosti (inteligenciju, kreativnost) sve više i češće nalazimo i druge indikatore nadarenosti kao što su specifične baze znanja, metakognitivne vještine i konativno-motivativne osobine.

V. Društveni aspekt pojma nadarenosti

U samoj genezi pojma nadarenosti društvo se javlja u dva aspekta. S jedne strane, da bi kod pojedinca došlo do transfera s potencijalne na manifestiranu nadarenost nužna mu je društvena potpora (potpora obitelji, škole, uže i šire društvene zajednice). S druge strane, manifestirano nadareni (daroviti, talentirani) pojedinci daju društvu svoje izvanredne (duhovne i/ili materijalne) proizvode koji služe razvoju i napretku konkretnog društva. O potrebi društvene potpore za afirmaciju potencijalno nadarenim pojedincima vidjeli smo u ranije iznijetim definicijama i modelima razvoja nadarenosti, a ovdje ćemo ukratko ilustrirati značenje darovitih pojedinaca za ukupni progres društvene zajednice.

Naime, nema napretka u znanosti, u tehnici i tehnologiji, u organizaciji društvenih djelatnosti bez „čelnih ljudi“. Vojne podvige postižu najistaknutiji stratezi, sportske pobjede najbolji igrači, poslovne uspjehe najsposobniji menedžeri, umjetničke domete najtalentiraniji stvaraoci, tehnološke revolucije vode najkreativniji mislioci. Sadašnjost je vrijeme napretka koji se na svim područjima odvija po geometrijskoj progresiji, pa je ulogu nadarenih za budućnost teško i sagledati. U tom smislu možemo razumjeti i ovu pomalo ekstremnu poruku: „Propustiti pomoć hendikepiranom djetetu da dosegne svoj potencijal je osobna tragedija za njega i njegovu obitelj; propustiti pomoć nadarenom djetetu da dosegne svoj potencijal je tragedija za društvo“ (Gallagher, 1985., str. 5).

Svoje stavove o odnosu društva i njegovih nadarenih i talentiranih članova izričkom su navodili mnogi autori, koje ovdje ne možemo citirati, ali smo izdvojili samo par primjera. Tako je npr. poznato da su već antički filozofi Sokrat (←470 do ←399) i naročito njegov učenik Platon (←427 do ←347) raspravljali o društvenoj ulozi intelektualno nadarenih pojedinaca. Platonova ideja je bila da je društvo čvrsto organizirano onda kad svaki pojedinac radi ono za što ima prirodne sposobnosti, a zadatak je odgoja da otkrije te sposobnosti i uvježba ih tako da služe društvu. Po njemu se najveći društveni napredak može postići identifikacijom nadarene djece i njihovim odgajanjem za državne rukovoditelje.

Ali, tek kad su stvoreni uvjeti za operativne djelatnosti u otkrivanju i razvoju nadarenih pojedinaca, sve je više upozorenja na njihovu ulogu u prosperitetu društva u cjelini. U tom smislu poznati američki psiholog J. P. Guilford u jednoj svojoj knjizi, u poglavlju „Društvena važnost kreativnosti“, između ostalog ističe: „Ogromna ekonomska vrijednost novih ideja je opće poznata. Jedan znanstvenik ili inženjer otkriva nove principe ili razvija nove procese koji revolucioniraju industriju dok deseci drugih samo rade pristupačne poslove na dodijeljenim im rutinskim zadacima. I industrija i upravne agencije traže rukovoditelje. Pojedinci dobrog prosuđivanja, sa sposobnostima planiranja i nadahnutom pronicljivošću su veoma traženi“ (Guilford, 1986., str. 4-5)

Ili npr. ovakve konstatacije: „Društvo treba svoje kreativne i inteligentne pojedince sada, više nego u bilo koje vrijeme u povijesti. Što društvena zajednica postaje složenija, potreba za odgojem nadarenih postaje očiglednija“ (Sisk, 1987., str.18). I dalje, „Usprkos mnogim sistemima – političkim, društvenim, kulturnim – u svijetu, postignuće izvrsnosti je zajednički cilj. To ne treba brkati s elitizmom ili jednostavno s uspjehom, već uključuje stručnjake, vođe, čak heroje: ljude koji postavljaju standarde i služe kao primjeri drugima, u sportu, umjetnosti, poslovima i tehnologiji“ (Coe, 1996., str. 21).

Ovdje treba dodati da je i u Hrvatskoj odavno bilo stručnjaka koji su shvaćali društvenu ulogu nadarenih pojedinaca. Tako smo pred sedamdesetak godina u jednoj knjizi („Inteligencija i njezino mjerenje“) mogli pročitati: „Duševno darovita djeca predstavljaju buduću vrijednost države. Država može napredovati i razvijati se jedino onda, ako su na najodgovornijim i najvišim mjestima najsposobniji njezini članovi. Prema tome najveća je dužnost i interes države da omogući najsposobnijima da zauzmu ona mjesta, koja njihovim sposobnostima odgovaraju, bez obzira iz koje socijalne sredine ili sloja potječu“ (Bujas i Ostojčić, 1942., str. 12).

Također iz naše stručne javnosti došlo je upozorenje na još jednu društveno važnu dimenziju nadarenosti, naročito kreativnosti, a to je **etičnost** stvaralačkog čina. „Jer, daroviti su oni koji su stvorili najbolje i najkorisnije, ali i najstrašnije stvari koje danas postoje u svijetu i ugrožavaju budućnost i opstanak svih nas... Zbog toga pri razradi i provođenju „programa za darovite“ treba dati prostora i aktivnostima koje kod njih razvijaju i određenu etiku stvaralaštva, uočavanje posljedica stvaralačkog čina, ocjenu etičnosti pojedinih stvaralačkih dostignuća i preuzimanje odgovornosti za učinjeno i stvoreno“ (Sekulić – Majurec, 2002., str. 55-56).

I na kraju naglasimo, da važnost društvenog angažmana u sferi nadarenosti možemo uočiti i kod instituiranja brige za nadarene u svijetu. Tako, mnoge razvijene zemlje imaju nacionalna društva za nadarene, a u tu svrhu formirane su i međunarodne asocijacije, poput Europskog vijeća za visoke sposobnosti (European Council for High Ability – ECHA), Svjetskog savjeta za nadarenu i talentiranu djecu (The World Council for Gifted and Talented Children – WCGTC) i sličnih svjetskih stručnih udruženja.

VI. Zaključne poruke

Na pitanje, je li moguće iz ovako pomalo kaleidoskopskog prikaza konceptualizacije pojave nadarenosti vidjeti potpunu kronologiju nastajanja pojma koji određuje tu pojavu, teško je odgovoriti potvrdno. Za to nije dovoljan jedan kratki članak, već bi bila nužna opširna povijesna rasprava. Ali, sigurno je, da i iz ovdje fragmentarno prikazanih podataka proizlaze bar dvije jasne poruke:

1. Poimanje nadarenosti ima svoj razvojni povijesni tijek. U početnim raspravama pojam se nadarenosti poistovjećivao s visoko razvijenom općom inteligencijom (tzv. generalnim faktorom), da bi se značenje proširivalo na veći broj intelektualnih sposobnosti do suvremenih shvaćanja o područno-specifičnim nadarenostima. Empirijska istraživanja i teorijske analize uvele su u taj pojam sve više determinanti (među njima i mnoge neintelektualne) i utvrdile među njima mnoge složene odnose. Taj se proces „inoviranja“ pojma nadarenosti kontinuirano nastavlja; i

2. Bez obzira na razvojnu dimenziju pojma nadarenosti, već i dosada postoji dovoljna teorijska podloga i brojna praktična iskustva (uključujući i longitudinalne studije praćenja) za neposrednu aktivnost s nadarenim pojedincima, od njihovog djetinjstva do odraslosti. To se odnosi kako na metodološke postupke u otkrivanju i identifikaciji potencijalno nadarene djece i učenika, njihovom stimulativnom odgojnom tretmanu, tako i stvaranju odgovarajućih društvenih potpornih sustava tijekom njihovog cjelokupnog obrazovnog i profesionalnog razvoja.

Literatura

- Bujas, Z. i Ostojčić, A. (1942.). *Inteligencija i njezino mjerenje*. Zagreb: Tiskara C. Albrecht (P. Acinger).
- Coe, S. (1996.). The Public's Responsibility to Promote Excellence. U: A. Cropley i D. Dehn (ur.), *Fostering the Growth of High Ability: European Perspectives*. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation, str. 21 – 27.
- Cox, C.M. (1959.). *Genetic studies of Genius – Volume II. The Early Mental Traits of three hundred Geniuses*. Stanford California: Stanford University Press.
- Cvetković – Lay, J. (2002.). *Darovito je, što ću sa sobom? Priručnik za obitelj vrtić i školu*. Zagreb: „Alinea“.
- Čudina – Obradović, M. (1990.). *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dorđević, B. (1979.). *Individualizacija vaspitanja darovitih – Sposobnosti i darovitost*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- English, H.B. i English, H.Ch. (1970.). *A Comprehensive Dictionary of Psychological and Psychoanalytical Terms*. London: Longman.
- Eysenck, H.J. (1986.). The Nature and Measurement of Intelligence. U: J. Freeman (ur.), *The Psychology of Gifted Children – Perspectives on Development and Education*. Chichester ... Singapore: John Wiley & Sons.
- Gagné, F. (1985.). Giftedness and Talent: Reexamining a Reexamination of the Definitions. *Gifted Child Quarterly*, 29(3), 103 – 112.
- Gagné, F. (2004.). Transforming gifts into talents: the DMGT as a developmental theory. *High Ability Studies*, 15(2), 119 – 147.
- Gallagher, J.,J. (1985.). *Teaching Gifted Children*. Boston: Allyn and Bacon.
- Gardner, H., Kornhaber, M.L. i Wake, W.K. (1999.). *Inteligencija – Različita gledišta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- George, D. (2005.). *Obrazovanje darovitih – Kako identificirati i obrazovati darovite i talentirane učenike*. Zagreb: Educa.
- Grgin, T. (1996.). *Edukacijska psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Guilford, J.P. (1986.). *Creative Talents. Their Nature, Uses and Development*. Buffalo, New York: Bearly Limited.
- Juntune, J.E. (1985.). *Characteristics of Various Areas of Giftedness*. Teacher Information. Minnesota: National Association for Gifted Children.
- Koren, I. (1971.). *Eksperimentalni doprinosi metodici sistematskog identificiranja nadarene omladine*. Zagreb: Republički zavod za zapošljavanje.

- Koren, I. (1991.). Psihološki aspekti pojave nadarenosti. U: V. Kolesarić, M. Krizmanić i B. Petz (ur.), *Uvod u psihologiju – Suvremena znanstvena i primijenjena psihologija*. Grafički zavod Hrvatske, str. 335 -378.
- Mönks, F.J. (1992.). Development of gifted children: The issue of identification and programming. U: F. Mönks i W.Y. Peters (ur.) *Talent for the future*. (str. 191- 202). .Assen/ Maastricht: Van Gorc um & B. V.,
- Nagel, W, (1985.). *Begabte Kinder finden und fördern – Ein Ratgeber für Eltern und Lehrer*. Bonn: Der Bundesminister für Bildung und Wissenschaft.
- Petz, B. (ur.). (2005.). *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Renzulli, J.S. i Reis S.M. (1986.). The Enrichment Triad/Revolving Door Model: A Schoolwide Plan for the Development of CreativeProductivity. U: J.S. Renzulli (ur.), *Systems and Models for Developing Programs for the Gifted and Talented*. Connecticut: Creative Learning Press, Inc, str. 216 – 304.
- Sekulić – Majurec, A. (2002.). Novosti u pedagoškom pristupu darovitoj djeci i učenicima, U: H. Vrgoč (ur.), *Poticanje darovite djece i učenika*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, str. 46 – 57.
- Sisk, D. (1987.). *Creative Teaching of the Gifted*. New York ...Toronto: McGraw – Hill Book Company.
- Sternberg, R.J. (2001.). *Giftedness as Developing Expertise: a theory of the interface between high abilities and achieved excellence*. High Ability Studies, 12(2),159 – 179.
- Tannenbaum, A.J. (1986.). The Enrichment Matrix Model. U: J.S. Renzulli (ur.), *Systems and Models for Developing Programs for the Gifted and Talented*. (str. 391 – 428), Connecticut: Creative Learning Press, Inc.,
- Terman, L.M. i Oden, M.H. (1967.). *Genetic Studies of Genius – Volume V. The Gifted Goup at Mid-life: Thirty – five Years’ Follow-Up of the Superior Child*. Stanford: Stanford University Press. (Originalno izdanje 1959.).
- Terman, L.M. (ur.) (1968.). *Genetic Studies of Genius – Volume I. Second Edition. Mental and Physical Traits of a Thousand Gifted Children*. Standford, California: Standford University Press. (Prvo izdanje tiskano 1925.g.).
- Vizek – Vidović, V. (2010.). Osobine darovite djece. U: V. Vlahović – Štetić *Daroviti učenici: Teorijski pristup i primjena u školi*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, str. 23– 47.
- Vlahović – Štetić, V. (2002.). Teorije darovitosti i njihovo značenje za školsku praksu. U: H. Vrgoč (ur.), *Poticanje darovite djece i učenika* (str. 38 – 45). Zagreb: Hrvatski pedagoško – književni zbor,.
- Wagner, H. (ur.) (1984.). *Hochbegabung und Hochbegabte. Eine Informationsbroschüre für Eltern und Lehrer*. Hamburg: Deutsche Gesellschaft für das hochbegabte Kind.
- Webb, J.T., Meckstroth, E.A. i Tolan, S.S. (1982.). *Guiding the Gifted Child – A Practical Sourse for Parents and Teachers*. Columbus: Ohio Psychology Publishing Company.

Historical review of the conceptualization of giftedness phenomenon

Summary

The paper describes continuous building up of the concept of **giftedness** during scientific and professional dealing with this, very complex, natural and social phenomenon. This conceptualization process, despite early beginnings, took place since the time when scientific and methodological prerequisites for it were created, i.e. mostly from the half of the last century until today. Selected examples of definitions of giftedness have been presented, as well as several models of structure of giftedness, attempts of classification of giftedness, some lists of indicative signs of giftedness and the role of the society in the development of gifted individuals.

Even here, a small number of selected definitions pointed, on the one hand, to the possibility of description of this phenomenon from different theoretical and practical standpoints, and, on the other hand, to gradual entering into the definition more and more components which determine that concept. One of significant, here specially emphasized components, is the society, which appears in double role: as a stimulator of development, as well as a user of material and mental products of gifted individuals.

Key words: definitions of giftedness, the structural models giftedness, potential and manifest giftedness